

Csergő Bálint

NÉPI GYÓGYÍTÁS KÜKÜLLŐKEMÉNYFALVÁN

A népi gyógyítás “a paraszti gyógyító gyakorlat összefoglaló elnevezése a néprajzi szakirodalomban.” Magában foglalja a betegségek eredetére, tüneteire és gyógyítására vonatkozó hagyományokat; részét képezi a népi természetismeretnek és a népi hitvilágnak. Ez a tudásanyag részben ésszerű magyarázatokon, tapasztalati tényeken, részben pedig hiedelmeken nyugszik, a gyógymódok racionális és irracionális jellegűek (*Magyar Néprajzi Lexikon*. 3. köt. Bp. 1980. 725 - 727.).

A népi állatgyógyászat alapelveiben megegyezik a humán gyógyászzal, általában azonban sokkal ésszerűbb ennél. A legtöbb állattartó ért hozzá valamelyest, de vannak, akik az átlagosnál nagyobb tudással rendelkeznek, pl. a pásztorok (Vö. *Magyar Néprajzi Lexikon*. 1. köt. Bp. 1977. 80.).

Küküllőkeménfalva (Hargita megye) népi ember- és állatgyógyászatát évszázadunk húszas-harmincas éveinek viszonylatában vizsgálva úgy vélem, bizonyos határvonal húzható egyrészt a népi természetismeretre, tapasztalati tényekre, másrészt a népi hitvilág keretébe tartozó hagyományokra alapozott gyógymódok között. Jóllehet, a betegségek okait egyes esetekben a népi hitvilágba sorolható módon magyarázták (pl. megátkozták, megcsinálták, megigézték, meleg szél csapta meg stb.), máskor összefonódott a racionális és irracionális gyógymód (pl. a vízvetésben), a gyógyítók és maguk a betegek is többé-kevésbé tudatában voltak az egyik vagy másik értékének és jellegének; a hitvilágba tartozókat hitték is, nem is, inkább amolyan ha nem használ, nem is árt -alapon gyakorolták; másrészt a természetismeretekre, tapasztalatokra alapozott, növényi, állati és ásványi eredetű anyagokat felhasználó gyógymódokhoz már nem kapcsolódtak — igen ritka kivétellel — mágikus formulák, túlnyomó részben mechanikai, külső hatásokat (kenés, gyúrás, borogatás, bedörzsölés, lemosás, fűrésztés) alkalmaztak, vagy gyógyító anyagokat etettek, itattak a beteggel.

A *kuruzsolást* (mágikus formula, mozdulatok, ráolvasás) babonáságnak tartották és elkülönítették az *urusolástól*.

Magtalan házaspár igen kevés volt a faluban, a legtöbb családban hat — nyolc sőt több gyermek született (— *amennyit az Isten adott* —), belőlük felnőtt átlag négy — hét. Aránylag kevés volt a testi vagy szellemi fogyatékos. A nagy járványok: *kórella* (kolera), *peköcs* (fekete himlő), himlő, *torokgyék* (diftéria), tífusz, *spanyol* már nem arattak; az oltás és újraoltás rendszeresen történt, járványveszély idején megelőző oltások is voltak. A háziállatoknál azonban időnként nagy károkat okoztak a járványok.

Volt a faluban hozzáértő, gondos bábaasszony; az anyák a csecsemőket viszonylag megfelelően táplálták és gondozták. Orvosok, állatorvosok, gyógyszertárak és kórház legközelebb 9 km távolságra, Székelyudvarhelyen voltak, a harmincas évek közepétől pedig a közeli Zetelakán is volt körorvos. Orvoshoz azonban úgyszólván csak végső esetekben fordultak, főképpen az igen szűkös pénzkereset, de a távolság miatt is. Különösen a beteg gyermekek és öregek esetében volt ez tapasztalható. Ha életrevaló a gyermek, úgy is megél — mondták. A meghalt gyerek szüleit azzal vigasztalták, hogy *rendől az Isten mást helyette*, de azt is mondogatták: *Por seggibe, más helyibe!*, vagy: *Gyermökért s hitván bocskorért nem kell búsulni!* Idős beteg esetében meg azzal nyugtatták magukat, hogy úgyis öreg, eljött az ideje, a pénz már nem nő benne. Ez a gondolkodásmód azonban nem volt általános. A járni nem tudó beteget gondosan elkészített szekérbe fektetve a városi orvoshoz vitték, vagy orvost hozattak ki, a rendelt gyógyszereket pedig megvásárolták. A kórházról és az operációról azonban igen féltek, mert egyrészt sokba került, másrészt úgy tartották, hogy akit kórházba kellett vinni, annak már nincs sok hátra, *s ha még meg es vadalják, abból többet nem lesz embör, annak hamarosan szaggnak.*

A lakás tisztaságára általában vigyáztak (sepregetés, súrolgatás, meszelés), az élősködőket (bolha, tetű, poloska) irtották, a ruhaneműt, ágyneműt rendszeresen mosták (kicsimosás, szapulás).

Nyáron át sok volt a házilégy, mivel a trágyadomb kevés kivétellel az udvaron volt. Amikor sok légy begyűlt a házba, az ablakokat elsötétítették és lombos faágakkal a legyeket a nyitott ajtón kihajtották. (Tréfásan azt mondták, hogy a legyeket a *hiúba* — padlásra — kellene felhajtani s a lajtorját elvenni, hogy ne tudjanak lejőni). A padlógerendába egy-két légyfogó papírt is felszúrtak. Vásároltak a boltban mérgező anyaggal átitatott kartonpapírt, amelyet tányérban, tejjel leöntve az asztalon tartottak.

A testi tisztálkodásra azonban nem fordítottak elég gondot. A csecsemőt minden reggel a *feresziőtekenyőben megferesztették*. Tovább, serdülőkorig a gyermekeket rendszerint szombaton este vagy vasárnap reggel fürösztötték csöbörben, vagy csak egészen lemosták a nagy mosdótálban. Amikor a Küküllő vize elég meleg volt, a gyermekek három-négy éves kortól naponta többször *feredeztek* benne. Nyáron a felnőttek is többször megfürödtek a folyóban.

A legtöbb háznál mosdószappan is volt, vagy a mosószappant használták mosakodásra is. Hétköznap reggel rendszerint csak kezet és arcot mostak a mosdótálban, sokszor azonban csak csuporból kézreöntött, vagy szájba vett

vízzel mosták le az arcukat. Fogkefét egyáltalán nem használták. Vasárnap reggel derékgig mosakodtak. A nők *sűrűfésűvel* fésülködtek.

Április végétől késő őszig kevés kivétellel mindenki mezítuláb járt. *Lábalit* csak hűvös, sáros időben, és akkor húztak, amikor templomba vagy más helységbe mentek, lábat sárban járás után és este mostak, valamint amikor lábbelit akartak húzni. Így a lábujjak és a lábfej sérülése, a felfőtt, kicserepedett láb elég gyakori volt.

Ritka kivétellel mindenki a Küküllő vizét itta és használta ételkészítéshez is. A faluban a legtöbb kút *szejkés* talajvizű, vagy sósvizű volt. A néhány iható vizű kutat, a határbeli forrásokat csak akkor használták, amikor a folyó nagyon megzavarosodott, vagy a hatóságok járványok idején megtiltották a használatát.

Állatainak pusztulása nagy csapást jelentett a család számára, ezért úgyszólván nagyobb gondot fordítottak azok táplálására, tisztán tartására, mint saját magukra. A fejésnél tisztán jártak el. Nem fogadták meg a következő évre az olyan *majort* (főjuhászt), aki nem tisztán fejt, az *eszténán* nem tartott tisztaságot, az általa készített sajtot, ordát szennyezettnek találták. Nem fogyasztották el az olyan állat húsát, amelyiknek nem folyt ki a vére. Állatjárványok idején igyekeztek betartani a hatósági előírásokat, azonban megelőző védőoltásokra az állatok esetében elég ritkán került sor.

1. Humángyógyászat

A tárgyalt időszakban járvány már ritkán fordult elő, inkább csak gyermekek betegedtek meg vereshimlőben, kanyaróban, szamárköhögésben, has-tífuszban, vérhasban, de az elhalálózás nem volt nagyarányú. Gyakoribb, felismert és halált okozó betegség volt a tüdőgyulladás, *szárazbetegség*, *mejjbetegség* (tüdőbaj, mellhártyagyulladás?) *farkastájog* (vakbélgyulladás, bélcsavarodás?), rák. Nem ismerték az *úrinyavaják*-at, az *ideges-bolondság*-ot, a szívbetegségeket, a magas vagy alacsony vérnyomást.

Szövődményeket, egyéb betegségeket kiváltó okként ismerték a *megcsemerlést* (enyhe gyomormérgezés, májműködési zavarok?) és a meghűlést, megfázást. Eléggé gyakori ártalmak voltak a zúzódások, kimarjulások, csonttörések, szúrt, vágott sebek, egyes bőrbetegségek, izomfájdalmak és az emésztőcsatorna betegségei. *Gusás* (golyvás), született vagy paralizisból származó nyomorék nem volt a faluban. *Bolond* (elmezavarodott) és *nyavajatorős* (epilepsziás) egy-egy volt. Köztudomás szerint nem volt vérbajos

vagy más nemibeteg sem. Két családról rebesgették, hogy valamelyik ősiük *rosszbetegséget*, *francot* szedett fel valahol és ez utódaikon is meglátszik, hetedízigen. Két-három családban gyakoribb volt a tüdőtuberkulózis.

A legtöbb háznál állandó jelleggel volt a gyógyításhoz szükséges vagy ehhez is használt *pellórium* (lámpaolajnak, *fotogénnek* is mondták), *kékkő* (rézgálic), *keserűső* (nátriumsulfát), *zódapor* (szódabikarbonát), *büdösskővirág* (kénvirág); több családnál tartottak kámfort, kámforoszeszt, sósboroszeszt, *piritust* (tömény alkohol), *deneturáltszeszt* (egészségügyi szesz), *árnikaszeszt*, *terpentinolajat*, *jóttinturát* (jód tinktúra), *szarvasszarvolajat*. Minden háznál volt vereshagyma, fokhagyma, köménymag, bors, több házájon a fedél sarkán kövirózsát is tartottak.

A népi gyógyításban is gyakran használt háziecet készítése a tárgyalat időszakban fokozatosan megszűnt. Helyette borecetet, ecetszeszt vásároltak és gyógyításhoz is ezt használták.

Sok családnál gyűjtöttek és szárítottak *fekete kukujza* (fekete áfonya) lapit száraztól, továbbá akác-, bodza- és hársfavirágot, *vadfodormintát* gyógyítás, de étkezés céljából is. Több asszony ismert és gyűjtött rendszeresen különböző gyógynövényeket, amelyeket megszáritva tartott.

Minden családban, főképpen a nagyanyák, anyák többé-kevésbé értettek egyes betegségek urusolásához. A legtöbb esetben azonban hozzáértőbb asszonyokat hívtak, vagy kikérték tanácsukat, megfelelő *uruságot* kértek tőlük. Ezek az asszonyok ismereteiket elődeiktől örökölték, de saját tapasztalataikra is alapoztak. Általában ismerték tudományuk korlátait is: fel nem ismert, vagy súlyosabbnak látszó esetben, vagy pedig ha gyógymódjuk nem járt sikerrel, a beteget orvoshoz menni tanácsolták. Szolgálataikért soha nem kértek semmit, de viszontszolgáltatásokat kaptak, munkáikban visszasegítettek, a szegényebbeknek időnként tejet, tojást, friss kenyeret, sajtot, ordát, disznóöléskor kóstolót küldtek.

A betegek vagy hozzátartozóik néha más helységeken lakó *tudós ember*hez, *tudós asszony*hoz fordultak segítségért. Ezek egy része csaló volt, de voltak olyanok is, akik jó hozzáértéssel mechanikai vagy gyógyszeres kezelést alkalmaztak, vagy ilyenekhez megfelelő tanácsot adtak. Egyes betegségekkel egyenesen a patikába mentek, ahol gyógyszert vásároltak.

A falu népi gyógyításában különös hely illette meg Orbán Ignácot. Fő foglalkozása, a földművelés mellett sokféle mesterséghez értett, ismert sok gyógyító hatású szert, hírneves foghúzó is volt.

Két-három fogóját az ócskapiacon szerezte. A fogfájósok a faluból és a környékről akár éjjel is felkeresték. Nyáron három-négy hétre felment széna-

csinálni a havasi erdei házához, jó 10 km távolságra, de fájós foggal ott is felkeresték.

A pácienszt leültette egy székre, és elbeszélgetett vele. Közben nézegette a fogait, ujjal kitapogatta, tért-fordult s egyszerre csak kint is volt a fájós fog. Nem lehetett tudni, mikor és honnan került a fogó Ignác bácsi kezébe. Súlyosabb esetben (gennyedés, erős gyulladás) nem húzott fogat, hanem a beteget orvoshoz utasította. Emlékezet szerint igen ritkán fordult elő, hogy nem a fájós fogat húzta volna ki. Nem tud olyan esetről sem, hogy húzás után szövődmény lépett volna fel, pedig becslése szerint úgy negyven év alatt 4-5.000 fogat húzott ki. Tanácsa szerint húzás után a száját erős sós vízzel kellett öblögetni.

A foghúzásért soha semmit nem kért, de igyekeztek valamivel megszólalni. A csendőrök, végrehajtók néha zaklatták a mestersegei miatt, de ha fájta a foguk, ők is csak hozzá futottak, és ígérték, hogy többé nem zaklatják. Mesélték a faluban, hogy Ignác bácsi előtt két öreg, Sebők Ignác és Sebők Ferenc húzott fogat. Ők a pácienszt hanyatt fektették a padlóra és ráültek a hasára, hogy ne tudjon elfutni, amíg munkálkodnak.

Ignác bácsi ismert sok gyógynövényt, gyógyítószeret (könyvekből is!), a hozzáfordulóknak megmagyarázta, milyenek, hol találhatóak, hogyan kell használni. Nagy, mély kelés esetén megmondta, mit tegyenek rá, hogy megérjék, majd ha az magától nem fakadt ki, borotvakéssel megvágta, hogy a genny kitakarodjék.

A *zúzott, horzsolt sebet* vízzel lemosták, vagy nyállal letörülgették. Ha mélyebb, nagyobb volt a sérülés, petróleummal, benzinnel vagy alkohollal leöntötték. Ha volt kéznél árnikaszesz, jódtinktúra, ezzel fertőtlenítették és bekötötték tiszta kender- vagy pamutvászon ronggyal. Igen biztos és gyorsan gyógyító, fertőtlenítő hatású volt a fehérfenyő (*Abies alba*) kérgében található, paszulyszem nagyságú *hupujék* (dudorodás) víztiszta folyékony gyantája. Ezt a sebre kenték és bekötötték. Kisebb sebeket, a láb sérüléseit mások a nyers tyúktojás belső hártájával, vagy nyers sózatlan szalonnaszelettel borították be és bekötötték.

Nagyobb, mélyebb szúrásokat, vágásokat hagytak vérezni egy ideig, majd ujjal összenyomva tartották, amíg a vérzés megszűnt. Utána lehetőleg fertőtlenítették az előbb említett szerekekkel és be is kötötték.

A lábszár gennyes, gyógyulni nem akaró fekélyeit a kólikafű (bojtorján szerbtővis — *Xanthium strumarium*) levelesterméses szárának langyosra hűtött főzetével mosogatták naponta többször, amíg be nem gyógyultak.

Sebekkel csak akkor mentek orvoshoz, ha azokat varmi kellett, vagy

életveszélyeseknek látszottak, vagy pedig ha *brantot* kaptak (vérmérgezés?): a környéke eltüzesedett, a gyulladás tovább haladt, a fájdalom erősödött.

Az állatok által harapott sebeket hasonlóan gondozták. Ha azonban feltételezték, hogy az állat (kutya, macska, róka, farkas) veszett volt, orvoshoz fordultak. Beszélték, hogy régebben a veszett állat által megmart emberrel *berekönyefa* (Veres berkenye — *Sorbus aucuparia*) kérgének erős főzetét itatták, vagy pedig a patikában vásárolt *bajfűmagot* (?) mozsárban megtörték és pálinkába áztatva itatták. Említették, hogy veszettség ellen valamikor használták a *dűbögár* (Kék nünüke — *Meloë violaceus*) szárított porát is. Veszettség miatt történt halálesetre nem emlékeztek.

A *kicsikkant*, *megcsikkant* (megrándult, kimarjult) ujjat, *kézbokát* (kéztő), bokát, lábat igyekeztek rángatással, szorítgatással helyreigazítani, majd langyos szappanos vízzel, olajjal, zsírral többször dörzsöltették. Ha megdagadt a helye, lehetőleg nappalra is, de éjjelre mindig hideg vizes borogatást tettek rá. Még jobbnak tartották a sós-ecetes búzakorpa borogatást, amely a fájdalmat is jobban csillapította. A felismert *csontrepedésre* szintén ezt a borogatást tették, időnként megnedvesítették és egy-két naponként kicserélték.

A *végtagok csontjainak nem nyílt törése* esetén hozzáértő, rendszerint katonaviselt férfit hívtak, aki helyreigazította a törött csontokat, majd *sinbe* (lécecskék közé) kötötte a törött végtagot. Rá búzakorpa borogatást tettek. Még hatásosabb borogatást készítettek a fekete nadálytő (*Symphytum officinale*) gyökeréből: megmosták, megreszelték, tejben megfőzték és a pépszerű anyagot kendervászon között a törésre kötötték. *Nyílt törésekkel* orvoshoz fordultak. Repedt, törött bordákkal csak akkor mentek orvoshoz, ha a beteg a száján, orrán vérzett.

A testhajlatok *felpállott*, *felfőt* bőrfelületeit lemosták, szárazra törülték és éjszakára kukoricaliszttel hintették be. A csecsemők számára is ez volt a "babahintőpor".

Lucskos-sáros időben a meztlábjárás, munkavégzés közben a kéz, lábfej, lábszár bőrét a *szél kifűtta*: megvörösödött, cserepesen megrepedezett és fáj. Lefekvés előtt szappanos vízzel lemosták, majd a beteg maga levizelte. Miután megszáradt, sótlan disznózsírral bedörzsölték. Két-három nap alatt így biztosan gyógyult.

Az *égett*, *leforrázott bőrfelületet* tökmag vagy bükkmakk olajjal kengettek, ezek hiányában tejszínnel.

A *fagyott lábfejre*, *kézre sókáboszta* (sózott-savanyított káposzta) levelét borították. Még jobb hatásúnak tartották a szarvas, őz, vadnyúl avas faggyú-

ját. A fagyott orrot, arcot, fület is ezzel kengették. *Darázs, méh szúrása* ellen a helyét ecettel dörzsölték.

A férfiaknak, ha nehéz tárgyat megemeltek, néha *leszakadt a hátpecsinyük, elromlott a derekuk* (izomnyúlás, diszkoszerv?). A beteget a padlón hasra fektették, és hozzáértő férfi vagy asszony *felszedte a hátpecsinyét*: langyos szappanos vizes kézzel erőteljesen meggyúrta az egész hátát. Egy-két napi ilyen kezelés és fekvés után a beteg rendszerint meggyógyult. A végtagoknál is előfordult a *szakadás* (in, izom nyúlás, rándulás), amit szintén gyúrással és hidegvizes borogatással kezeltek.

Romlásnak mondták a végtagokon nem sebzés, ütés folytán keletkezett izomdaganatot. Erre szintén fekete nadálytő pépet kötöttek. Még biztosabb hatású volt a *zádokfa* (Hársfa — *Tilia*) kéreg kaparék. A fiatal hársfa kéregének zöld felhámját lehúzták, és az alatta lévő sárga kéregállományt késsel lekaparták, majd tejben megfőzték és a pépet langyosan a romlásra kötötték. A fájást gyorsan megszüntette, két-három napon belül biztosan gyógyított. Kisebb romlásra, gennyesedő sérülésre megnyálazott *útilapit* (*Plantago*) kötöttek.

A *megegedt* ujjat (körömház gyulladás) váltogatva forró és hideg vízbe mártogatták. Másik gyógyszere volt a *kőriscsa pállúg*: kőriscsa (*Fraxinus*) hamuját megforrázták, és az így nyert meleg lúgban áztatták a gyulladt ujjat. Ha így sem gyógyult, a köröm közelében a húsbá láng fölött megégetett túvel valódi selyem (nyersselyem) szálát húzták. A fonál mentén a genny hamarosan kitakarodott. Az így kezelt gyulladást *sejömfojásnak* mondták. *Megegedt* mellükre a nők fekete nadálytő gyökerének pépjét kötötték.

Orrvérzés esetén a beteget hanyatt fektették, homlokára és tarkójára hideg vizes borogatást tettek. Makacs vérzésnél Orbán Ignációl kértek *forrasztó szalamiát* (szalmiáksó) és ennek híg vizes oldatát itatták.

A gyermekek gyakran, de néha a felnőttek is *megzabolásodtak*: szájuk két végén varasodás keletkezett. A zabolát egymástól kapták, az ivőedényről. Megnyálazott kékkővel este-reggel bedörzsölték, amíg el nem múlt.

Csecsemőnek, gyermeknek, néha felnőttek is *felfőtt a szájürege, szája-prémje* (szájpenész). A teltvirágú rózsaszínű *potyolatrózsa* szirmaiból sok cukorral vízben *rózsaméz*zet főztek és ezt etették a beteggel, az ajkakat kengették vele. A csecsemő szájüregét ujjal kengették.

Szökésnek mondták az olyan kisebb duzzanatot a bőrön, amelyben genny gyűlt, majd megérett: a teteje fehéren kicsúcsosodott. Ezt körmök között kinyomták úgy, hogy a *vögye, gyükere* is kijöjjön. A nagyobb, fájó, de szederjesen nem kitüzesedő szökés volt a *kelés*. Hogy hamarabb érjék, és az

előbbi módon eltávolítható legyen, finom lisztből nyers tejszínnel és cukorral gyúrt tésztát kötöttek rá. Ugyancsak ilyen érlelő hatású volt a sült vagy nyersen megreszelt vereshagyma, továbbá a fehérliliom nyers hagymája vagy mézzel megkent levele.

A sokszor mogorónyinál is nagyobb, szederjesen kitüzesedő és nagyon fájdalmas kelést *pokolszökésnek* hívták. Azt mondták, vérmérgezést és halált is okozhat. Ha a végtagokon keletkezett, a hónalji, ágyéki mirigyek is fájdalmasan megduzzadtak, a beteg belázasodott. Orvoshoz nem mentek vele, mert az kívágta és a helye igen későre gyógyult. Volt ellenben egy biztos és gyorsan ható orvossága, a *pokolvarlapi* (Varjúszem — *Paris quadrifolia*). Ha ennek nyers vagy szárított levelét mézzel, ennek hiányában nyállal megnedvesítve a szökésre tették és bekötötték, a fájást hamarosan levette, majd a tüzét is. Naponta új lapit tettek rá, de sokszor már az első kifakasztotta a kelést, vagy annyira megérelte, hogy könnyen el lehetett távolítani. A gennyzacskót, a *gyükerét* teljesen ki kellett venni, mert úgy tartották, hogy ha benne maradt valami, körülötte még hét másik pokolszökés keletkezik.

A pokolvarlapit június hónapban szedték és könyv lapjai között szárították. Úgy tudták, férfinak csak a *gombos* (borsszemnyi kék boggyótermés), nőnek pedig csak gombnélküli használnak.

Beszélték, hogy régebben a hónalji és ágyéki mirigyek daganatai ellen a csukló, illetve a boka tájékára kőrishogár (*Cantharides*) szárított porát vízben megáztatták és rongyban rákötötték. Ez megszüntette a fájást, meggyógyította, *lehúzta* a daganatot. A szer felmarta a bőrt, ami aztán magától meggyógyult. Mondták, hogy a kőrishogár porát régebben veszettség ellen is használták.

Epseregnek mondták a bőrön keletkezett viszkető, továbbterjedő, szenyeyesen varasodó foltot (börgomba?). Ezt naponta *bagóval* (pipaszutyok) kengették. Használták ellene a tűzön égő nyers nyírfa darab egyik végén "kisírt" nedvet (nyírfakátrány) is. A fejgomba és általában mindenféle bőrbetegség ellen biztos hatásának ismerték a *kólikafű* főzetét, amellyel naponta többször mosogatták a beteg foltot.

A *viszketeg* (rüh) ellen büdöskővirágból sótlan zsírral készített kenőcsöt használtak, de vásároltak "rűzsír"-t a patikában is.

A *Szent Antal tüzét*, *varasodást* (ótvár, orbánc?) a *vérfű* (Orbánfü — *Hypericum perforatum*) főzetével mosogatták, majd édes tejszínnel kengették, vagy a patikában kértek rá kenőcsöt.

Hajhullás, *korpásodás* ellen a *keserűlapi* (Bojtorján — *Arctium lappa*) gyökerének főzetével mosogattak fejet.

Vaktetűnek, sóstetűnek mondták a talp bőrének égető viszketését. Helye elkaparva nedvezett. Ezt tömény forró sósvízbe mártogatva gyógyították.

A kézen, ujjakon keletkezett *sümöcsöt* kaparással megvérezték, majd a *fecskefű* (*Chelidonium majus*) vagy *kutyatej* (*Euphorbia*) szárának nedvével naponta többször kengették, amíg el nem múlt. Némelyek szerint megfelelt erre a patakok vizének szélén gyűlt hab is. Más természetű *bőrkinövést* a ló farkából kihúzott szállal szorosán körülkötötték. A szemölcs pár nap alatt elszáradt és lehullott.

Az *erős fejfájást* hideg vizes vagy házi ecetes borogatással igyekeztek elmulasztani. Jó hatásúnak ismerték a reszelt és házi ecettel nedvesített tormával való borogatást is, amely a lázat is csillapította.

Egyes asszonyok nyáron állandó fejfájásról panaszkodtak. Ellene naponta egy-két friss *keserűlapit* borítottak a fejükre és kendővel leköttették, *hogy a fájást lehúzza*. (Édesapám kajánul azt mondta: *Na, itt a nagy mezei munkák ideje, mert Sebőkné feltette a keserűlapit*).

A nyelven keletkezett *falatot* (szemölcs gyulladás) úgy “gyógyították”, hogy kiköpdöstek és mondták: *Pű, pű, ragaggyon a papné seggire!* (Ezzel nem kívántunk semmi rosszat — mondták —, mert a mű papunknak nincs felesége).

A szembe esett *kalászt* (búzaszálka) nyelvvel távolították el. *Gyulladt, kivörösödött szembe* naponta többször anyatejet cseppentettek. Az *árpát* a szemhéjről *kamilla* langyos főzetével mosogatták és borogatták. Némelyek hatásosnak mondták a *héjakút* (*Dipsacus laciniatus*) vizével való mosogatást is. A megérett *árpát learatták*: körömmel kinyomták, majd kamillával tovább mosogatták.

Fülfájásra biztosan ható orvosságként ismerték a *kövirózsa* (*Sempervivum tectorum*) húsos levelének levét. A leveleket vászondarab között összezúzták, kipréselték és így, vagy gyenge alkoholos oldatban a lefektetett beteg fülébe csepegtették. A fájást hamarosan megszüntette.

Fájó fogra megmelegített *támasórongyot* (mosogató rongyot) szorítottak kívülről. Máskor erős pálinkát, sósborszeszt, kámforos szeszt vettek rá. Ha a fog lyukas volt, darabka kámfort, borsszemet dugtak bele. Ezek pillanatnyilag jól *megcsattogtatták* a fogat, aztán rendszerint megszüntették a fájást. Ha mégsem használt, Orbán Ignácot keresték fel.

Gyermekek meglazult tejfogát két ujjal húzták ki. Másik módszer volt, hogy jó erős cérnával a fogat nyitott ajtó kilincséhez kötötték, azzal a magyarázattal, hogy így magától kijő. Az ajtót aztán valaki “véletlenül” becsapta... Hasonló foghúzás volt, amikor a fogat cérnával az asztal lábához

kötötték, majd észrevétlenül parazsat vettek szeneslapátra és hirtelen a gyermek arca felé lökték. Így önmaga rándította ki a fogát. A gyermeket arra biztatták, hogy a kihúzott fogát dobja egérlyukba és mondogassa: *Egér, egér adj vasfogat, én es adok egy csontfogat.*

Aki evés közben vagy evés után az ételtől, italtól megundorodott, vízzel hígított ecetbe dobott kávéskanálnyi *zódaporos* vizet ivott. Ezt a *libafröccsöt* használták hirtelen *gyomorégés* ellen, valamint az emésztés elősegítésére is.

Hasfájás, puffadás, szélszorulás, bélgörcsök ellen köménymagot rágtak, vagy gyengén édesített teáját itták. Jó hatásúnak ismerték a köménymaglevest és a házilag készített köményes pálinkát, mások a jól megborsozott erős pálinkát is. A sokat síró, hasfájós csecsemőnek is köménymag teát adtak. Mákot keveset termeltek; egyes asszonyok megtartották a gubóját és sokat síró, rosszul alvó csecsemőjüknek *máklevet* főztek, jöllehet tudtak káros voltáról.

Gyomorfájások ellen többféle gyógynövényt használtak. A *cintóriából* (*Ezerjófű* — *Erythraea centaurium*) teát főztek és rendszeresen itták, vagy pálinkában áztatták és abból ittak egy-egy pálinkáspoháryit reggelenként *éhomra*. Hasonlóan használták az *ángyéli kagyűkér* (*Angelica archangelica*) szeszes kivonatát, amelyet étvágycsinálóként is ismertek. Itták szintén gyomor-fájás ellen a *kamilla* és a *vérfű* teáját is.

Erős, hirtelen gyomor- és hasgörcs ellen erős szilvapálinkát, mások a már említett, törött borssal jól összerázott *bossospálinkát* ittak. Sokan ezeket illogatták a “görcsök megelőzése” céljából is... A hasfájást szüntette a *fekete kukujza* (áfonya) vagy ennek szeszes kivonata, és befőttjét is hasonló hatásúnak ismerték.

Étvágycsinálóként használták a *fagyűkerűfű* (Szapora zsombor — *Syssymbrium strictissimum*) gyökerének házi ecetben áztatott levét, a *fodor-minta* teát és a nyers fokhagymát (*hetvenhétféle nyavaja ellen jó!*).

Hasmenés ellen itták a házi ecetet, a libapimpó (*Potentilla anserina*), a *lósódi* (*Lórom* — *Rumex-félék*), a *katángkóró* (*Cichorium intybus*), az *egér-farkűfű* (*Cickafark* — *Achillea millefolium*) erős, keserű vagy gyengén édesített teáját, valamint a tölgymakkból pörkölt kávé. *Hasfogónak* ismerték a sajtot, túrót, málnát és a somot.

Gyermekeknek *székrekedés* esetén szappanból hosszúkára vágott és jól megnedvesített *szappansapot* dugtak fel a végbelükbe.

Bélgiliszta ellen a gyermekek *fűtő* (ércből öntött főzőfüttő kályha) lapján pörkölt száraz sárgaborsót rágtak, ez biztosan elhajtott mindenféle bélférget. Mások a patikában vettek *gelesztacukrot*.

Vese- és hólyagtáji fájdalmak ellen szárított *békaláb* (Mezei zsurló — *Equisetum arvense*) gyengén édesített teáját itták. Nők hasonló fájdalmak, felhülés, gyulladások ellen kólikafűből készített ülőfürdőt használtak.

A *kihülés*nek tulajdonított *rehuma* ellen csöbörben, kádban fürdőt készítettek. Megfőzték a *szénamurvát* (csűrben a széna mozgatásával kihullott törmelék), de főztek fürdőnek nyírfalapit, vadrózsa bokor fiatal hajtásait, kivágot tölgyfa tuskójából kinövő sarjvesszőket is. Többen nyár folyamán egy-két hétig a Hargitafürdőn, a *büdösgödörökben* kerestek enyhülést, ezt rendszerint évenként megismételték.

Deréktáji, háti és más *izomfájdalmak* ellen bedörzsölő szerként kámforos szeszt, sósborszeszt, reszelt torma áztatásával készült szeszt, vagy házi ecetben áztatott levét használták. Úgy tartották, egészséges dolog, és *lábfájások* ellen különösen használ a *kanájpótlás*: mezítláb járás korareggel a harmatos fűben (Kneipp páter-féle vízgyógykúra!).

Meghűlés, nátha, influenza ellen itták a bodza-, akácfa-, hársfavirág teát. Erősebb *köhögés, számarköhögés* ellen itták a *sátánlőtte fű* (Kékiringó — *Eryngium planum*) teáját. Mondták, hogy az első világháború végén nem kapták meg a *spanyolt*, akik rendszeresen itták a fekete áfonya leveles szárából főzött teát, sok rummal.

Ismertelen eredetű lázas állapot, magas láz esetén a beteget házi ecettel lemosták és belemártott lepedőbe csavarták. Hatásosnak mondták, ha a beteggel egy csupor hígított házi ecetet itatnak, miután sok *élőszenet* (parazsat) dobtak bele. A lázas gyermeket lemosás után nyakig kukoricalisztes zsákba kötötték. Általános lázcsillapítónak ismerték a házi ecetes kukoricaliszt borogatást.

A *tüdőgyulladást* rendszerint felismerték. A beteg felső testét ismételten hideg vizes vagy házi ecetes lepedőbe csavarták. Szárított gyöngyvirágból (*amelyik vízben nem járt* — vázában nem volt) teát főztek és időnként hidegen itattak belőle.

Általános rosszulléttel és lázzal járó *mellfájás* (mellhártyagyulladás?) esetén reszelt tormát borogattak vászon között a beteg mellére, hátára.

A hirtelen jelentkező és egyre erősödő hastáji fájdalom jelezte a *farkastájogot*. Ezzel általában orvoshoz fordultak, de még a harmincas években is megtörtént, hogy szárított és megtört farkashúst főztek és a betegnek beadogatták. Rendszerint halál lett a vége.

Hirtelen rosszullét, ájulás esetén tormát, tormaszeszt, ecetszeszt szagoltattak a beteggel, mellét, fejét hideg vízzel fröcskölték és dörzsöltették.

Ételtől, italtól való váratlan megundorodás miatt az ember *megcsemerel-*

het. Ekkor még segíthet a hányás, vagy a libafröccs, de még ajánlatosabb kihajtani egy csupor langyos keserűs vízrel. Ha ezeket elmulasztják, az embert hamarosan általános rosszullét, elesettség, láz lepi meg, feje erősen megfájdul, nyaki erei *megbogosodnak* (megcsomósodnak), arca elsápad. Egyesek szerint ez *szemmelverésből*, *megégézésből* származik és *vízre kell vetni neki, nehogy a betegség belőörökösödjék*.

A tárgyalta időszakban a faluban még több idősebb asszony értett a vízvetéshez. A szertartást lényegében azonos módon végezték, azonban úgy tűnik, a kíséző imának többféle változata volt, sőt más-más szöveget mondtak.

Az elhívott vízvető asszonynak elmondták a betegség tüneteit s miután az megállapította, hogy igézésről, szemmelverésről, megcsudálásról van szó, hozzálátott a kezeléshez. A gyermekeket, férfiakat rendszerint kiküldték a házból, nehogy komolytalansággal, hitetlenséggel megzavarják a szertartást és ne sikerüljön a kezelés.

Ifj. Incze Albertné 1973-ban (48 éves) a következőképpen mondta el a vízvetést:

A betegöt ágyba fektetöm, osztán egy fazék Küküllő-vízre teszek a fűttőre s reá három keresztet vetök. Amikor a víz jól meglangyosodott, három keresztvetéssel három darab élőszenet (parazsat) vetök belé s közben imádkozom:

Né hol elindulla a bódogságos Szűz Márja világ urával, az Úr Jézus Krisztussal a templomba. Feltalállák nagy zsidó leányát, nagy zsidó leánya megölelgeté, megszeretgeté s ebből a szeretetből halálra égéze. Mondá a bódogságos Szűz Márja: menny el, menny el Szent Zsuzsa asszon, hozz a Jordán viziből három szénnel, három keresztvetéssel három cseppet. Elmentelődért adok egy anyaméhöt, visszajövetelődért egy fias juhöt. Úgy használjon ez a víz ennek az ártatlannak, mint a világ urának, az Úr Jézusnak.

Ezután elmondatok a házban lévőekkel egy miatyánkot, egy üdvözlégyet s egy hiszekegyet, megitatok a beteggel három kortyot a vízből, keresztet húzok vele a homlokára s jól megdörgölöm a vízzel a vakszemét (halántékgödör). Ha a vízbevetött szénből csak egy száll le a fazék fenekire, azt jelönti, hogy a beteg halálra vót égéze, ha kettő száll le, férfiu, ha mind a három, akkor nő vót az égéző. Ijenkor a betegnek eszibe es szokott jutni, hogy ki vót az égéző. Ha egy sem száll le, azt jelönti, hogy nem vót égézet, vajpedig ojan nyavajája van, amejikön a vízvetés nem segitt.

Csergő Ferenc 1983-ban (63 éves) a vízvetés szertartásának töredékeire emlékezett. Az ima szövege:

Mikor Jézus Szent Péterrel a földön járt, elindultak Rómába szencségöt

tanólni. Találkoztak a gyéksúj asszonyokkal s kérdőzték: hova mentek, gyéksúj asszonyok? Menyünk ártatlan embörök szára húsát szagatni, piross vérit kiszpni, s ártani, csak ártani, mást bajba rántani.

A vízvető asszony három (vagy hét?) élőszenet vetött a vízbe, a vízből visszaperedett a tűzbe, osztán megdörgölte vele a beteg homlokát, arcáját s vakszemeit, itatott es belőlle három kortyot, közben mondta: Megégézték kék szemmel, zöd szemmel, sárga szemmel, mindenféle mérgös szemekkel. Ördög szeme meglátta s megégézte, Jézus szeme meglátta s meggyógyította. Úgy evelenkögyék meg ez a beteg, amijen evelen vót ez a szén.

Az égézet tüneteit látva a fiatalabbak már azt mondták, hogy a beteg csak megcsemellett (megcsömörlött) és jól megdörgölték, a vízvetést pedig babonáságnak tartották. Néha azonban mindkét féle "kúrát" alkalmazták azzal, hogy valamelyik csak használni fog.

A megcsömörlött beteget derékig vetköztetve székre ültették és langyos szappanosvizes kézzel minél erősebben megdörgölték: a fejbőrön kezdve a homlokon, arcon, vakszemen, nyakon át derékig meggyújták. Karjait is végigdörzsölték, majd a kézfejnél fogva alaposan megrángatták. Azután a tarkóját és állát két kézbe fogva, jobbra-balra rángatással a nyakát megropogtatták. A felnőtt beteget, vele háttal összefordulva és kezeiket összefogva egy férfi a háttára emelgette és jól megrázogatta. Végül derékig lemosták, keserűs vizet itattak vele, lefektették és fejére hidegvizes vagy ecetes borogatást tettek. A beteg hamarosan elaludt és másnapra biztosan meggyógyult, de egy-két napig étvágytalan volt. Ez ellen savanyú fokhagymás cibré (levest), köménymag levest főztek neki.

Jó jelnek tartották, ha a csemer kivert: a beteg szájperemén, orrán, arcán, néha más testrészén a bőr kihólyagzott, majd kifakadva pörkösödött (herpesz?). Ez néha minden gyógykezelés nélkül is bekövetkezett, ami azt jelentette, hogy a csemer nem örökösödött belé, nem okozott szövödményeket. A pörkösödést tejszínnel vagy patikában vásárolt cinkenőccsel kengették.

Halálos kimenetelű gombamérgezés nem fordult elő, mert a bolondgombától nagyon féltek; alig néhány fajta gombát mertek megenni. Úgy tudták, a bolondgombától az ember megbolondul és elfut. Ellene sok tejet kell inni és használni a hányás is.

Mindenféle kígyótól nagyon féltek és mérgeseknek tartották; ha tehették — és ha merték —, kegyetlenül agyonverték. Tudták, hogy a kígyómarás két sebet ejt. A vért jól ki kell nyomkodni, és akinek nem sebes a szája, a mérget ki is szívhatja a sebből. Halállal végződő kígyómarásra nem emlékeznek.

2. Állatgyógyászat

Az állatok gyógyításához többé-kevésbé minden gazdaember értett, de a pásztorok, főképpen a juhászok jóval többet tudtak. Őket aszerint is értékelték a megfogadásnál, hogy mennyire értenek a betegségek megelőzéséhez és gyógyításához.

A háziállatok *urusolásához* a legjobban Dobós Emre bá (Szabó Imre) értett. Sokszor a betegség tüneteinek elmondása alapján is adott tanácsokat a tennivalókra, máskor elhajtották hozzá a beteg állatot, vagy őt hívták házhoz, még a környékbeli falvakba is. Emre bá az apjától örökölte tudását és nagyon sajnálták, hogy nincs gyermeke, aki tőle eltanulhatta volna. Fizetséget soha sem kért, de fáradságát valamivel mindig megszolgálták.

Állaturusoló volt még a faluban Sebők (Pál) Mózes, aki kisebb tudását a katonaságnál szerezte.

A juhok gyógyításához legjobban Major Sándor bá (id. Péter Sándor) értett. Kisebb megszakításokkal, 83 éves korában bekövetkezett haláláig kb. 50 éven át volt a falu *majorja* (fogadott juhásza). Sándor bá, ellentétben az előbb említett állatgyógyítókkal, egyes babonás gyógymódokban is hitt, de ezek gyakorlását inkább a feleségére, Biri nére bízta. Tudományát a fia, Mózes örökölte, aki előbb az apja mellett volt *pakulár* (segédjuhász), majd több éven át a falu majorja. (A juhok gyógyítására vonatkozó részhez ő volt az adatszolgáltatóm.)

*

A szarvasmarhát, juhot, kecskét, disznót, ha sebesülését (zúzódás, törés, döfés, marás) gyógyíthatatlannak ítélték, levágták, és a gazda pénzért kimérte a húsát. Ha medve, hiúz “mocskolta meg” az állatot, a húst elfogyaszthatónak tartották. Ha farkas volt a tettes, a húst szintén elfogyasztották abban az esetben, ha nem lehetett veszettségre következtetni. A kutya csak akkor mart meg háziállatot, ha veszett volt; az ilyen állat húsát nem fogyasztották el. Betegségben elhullt állat húsát nem ették meg; a kövér disznóból mosószappant főztek.

Az embergyógyításhoz hasonlóan, a veszett kutya vagy farkas által megmart állatnak régebben veresberkenye kérgének főzetét, *bajfümag* házi ecetes levét, még régebben a kék nünüke, kőrishogár porát vízben töltötték be az állatnak.

A *hám, járom által feltört sebet* az állat bőrén faggyúval kengették. Ha a seb mélyebb volt, azt előbb petróleummal, denaturált szesszel, árnikaszzszal vagy terpentinolajjal kimosogatták, majd *fonnyasztékfőllel* (a véreshurka

főzővizének tetején gyűlt zsiradék) kengették. Meleg időben az állatok sebeinek mosogatásához *szarvasszarvolajat* használtak. Ez úgy készült, hogy terpentinolajban szarvasagancs darabokat főztek. A terpentint is maguk nyerték: *fenyőszurkot* főztek vízben, az olaj a tetejére szállott fel. Ez az olaj távoltartotta a legyeket, de ha már beköpték a sebet és meg is nyüvesedett, a nyüvek kifordultak tőle a sebből. A marhabagócs (*Hypoderma bovis*) a szarvasmarha bőrébe rakta petéit, amelyekből nagy lárva, az *imő* fejlődött ki. Ezeket körömmel nyomkodták ki az állat bőréből.

A lónak *hályog* ellen csőből cukorport fújtak a szemébe. Még jobbnak mondták a finomra tört üvegport.

A ló, szarvasmarha *rühfoltjait* zsírral vagy faggyúval vegyített bűdöskővirággal kengették, de használtak patikában vett rühzsírt is.

A *kehes ló* zablájára ismételen minél avasabb szalonna szeleteket kötöttek, hogy azt rágja, arról igyék.

A szarvasmarhának *étvágytalanság, gyomorsülés* ellen, vagy ha *megállt a kérője* (nem kérőzött), *fagyükerűfű* főzetéből naponta többször félliternyit töltöttek be. A marháknak, juhoknak rendszeresen sósvizet is adtak, vagy kősót tettek a jászlukba. Az esztenai juhkosárban alacsony ágasfán mindig volt kőso.

Ha a hízó disznó *megcsemellett*, egyszerre csak nem evett és lázas is volt, keserűsós vizet töltöttek be neki, s ha ez nem használt, egyik fülét meglyukasztották és *paponyagyükeret* (Pirosló hunyor — *Helleborus purpurascens*) húztak bele. Ha a lyuk környéke megvarasodott, *a csemer kivert*, a disznó meggyógyult.

Ha a szarvasmarha a vizes, harmatos lóherétől, lucernától *megpuffadt*, terpentinolajat töltöttek be neki. Ha a szél nem indult el, szájába vesszőseprűt kötöttek, végbelébe *kürtöt* (szarvból való csövet) dugtak és így kergették. Ha ez sem használt, elhívták valamelyik állaturusolót, aki hosszú pengéjű bicskával beleszúrta az állat vékonyába, hogy a gáz kijöhessen.

A *tettes, kullancsos* szarvasmarhát, disznót *fehérszásza* (*Veratrum album*) gyökerének főzetével mosogatták le. Ezt a gyökeret ismerték mint *étőt* is: kenyérbélbe, puliszkába csomagolva meg lehetett *étetni* (mérgezni) vele kutyát, disznót, baromfit. Hasonló *étő* volt a *tengerihagyma* (?), amelyet a kereskedelemből szereztek be.

Az *elfososodott csürkéknak, pipéknak* (kis liba), *récefiaknak* apróra vagdalt és kukoricaliszttel meghintett *egérfarkúfüvet* (cickafark) adtak. Ha a baromfi nagy melegben, a szomjúság miatt *pípot kapott*: nyelve hegyére pörkös duzzanat keletkezett, ezt körömmel leszedték, különben az állat

elpusztult. Ha a csirkék, tyúkók eltetvesedtek, fejüket, nyakukat, szárnyuk alját zsírral, olajjal kengették, óljukat pedig alaposan kitakarították és kimeszelték.

A ló, szarvasmarha, disznó herélését rendszerint az urusolók végezték, de értettek hozzá mások is. Kosbárányt nem heréltek, csak a *berbécs*nek (kosnak) szánt egyedeket nevelték fel; juhot, disznót nem miskároltak, kakast nem kappanoztak.

Esős nyarakon a juhok az esztenán tömegesen *megmetősödtek* (májműtelyt kaptak) és pusztultak. Meg lehetett előzni, vagy az enyhébben fertőzött állatokat meggyógyítani a gyógyszerárban vásárolt *Distolla*l. A major szerint a juh nem metősödött meg, ha télen át naponta félmarék *szemesfusuzujkát* etettek meg vele.

A major és a gazdák számára nagy kárt jelentett, ha a juhok *megsavóztak*: tejük savós-gennyes-véres lett. Ezt a nagy forróságtól és a *rogyaessőtől* (napsütés mellett hulló eső) kapták. Ellenszerét nem ismerték, de a tejet így is ki kellett fejni, különben a juh tőgye meggyulladt és az állat el is pusztulhatott. A kifejéssel rendbejött a juh, de már kevesebb tejet adott és a következő évben sem lett jó tejelő.

Esős nyáron a juhok körme *megsarjazott*: a körömhasíték fehéren felfőtt, meggyulladt, az állat lesántult és lesóványodott. A sarjazást azzal igyekeztek megelőzni, hogy az állat lábát forró sósvízbe ütögették. Ha már kisebesedett, naponta kékköves sósvízzel mosogatták, vagy a kékkő porából avas hájjal, zsírral készült kenőccsel kengették.

Úgy tudták, a járványos száj- és körömfájást meg lehet előzni, ha a juhoknak főtt paradicsomlevet töltögetnek be.

Ha a juh csak bög és nem eszik, *hirtelenbékája* lehet: nyelve két oldala hólyagos-sebes. Ezt naponta kétszer-háromszor sóval kell ledörzsölni, különben az állat elpusztul.

A *fergetegös* (kergekóros) juhot le kell vágni, mert pár napon belül úgyis elpusztulna. Beszélték, hogy régebben a majorok kitapogatták, hogy hol van meglágyulva a juh koponyája és bicskával beleszúrtak, mások szerint kivágták belőle a férget.

Nem tudták gyógyítani a juhot, ha *rossz víz került a tüdejére* (tüdővizennyő?). Nem gyógyították a *megriühösödött* juhot, kecskét, inkább levágták.

*

Küküllőkeménfalva népi gyógyászatának bemutatása a tárgyalt időszakra nem lehet teljes. Már akkor viszonylag szűkkörű volt és fokozatosan egyre inkább háttérbe szorult előbb a hiedelmeken alapuló népi gyógyászat, majd a racionális gyógymódok is. A leszármazottak nem sajátították el elődeik

tudományát, egyre szegényebbé vált az általános és népi növény- és állatismeret, feledésbe merült sok betegség, szer, gyógymód. Ma már nem ismerik a dűbogarát, fagyükerüfűvet, bajfűmagot, tengerihagymát (ez utóbbi kettőt nem is sikerült azonosítanom), nem tartanak a háznál kámfort, terpentinolajat, nem készítenek háziecetet, nem gyűjtik a régiek által nagyrabecsült gyógynövényeket, patikaszer ellenben egyre több van a háznál. A népi gyógyászat majdnem teljességgel megszűntnek tekinthető, minden apró-cseprő bajjal orvoshoz, patikába, kórházba futnak.

*

A falu népi gyógyászata múltjának jobb jellemzése céljából meg kell emlékeznem szüleim gyakorlatáról.

Az embergyógyításnak egyik fő értője a faluban édesanyám volt. Tanácsért, kezelésért, gyógyszerekért gyakran fordultak hozzá. Nem hitt semmiféle babonásban, még csak az olyan gyógymódokban, szerekben sem, amelyeknek valamilyen ésszerű magyarázatát nem találta (pl. héjakút vize, patak habja), sem pedig a ráolvasásokban, ráimádkozásokban. A legfőbb megelőző, gyógyító tényezőknek a tisztaságot, jó táplálkozást, jó levegőt és a napfényt tartotta. Nem ismert túl sok gyógynövényt, szert, de az ismereteket általában sikeresen alkalmazta (háziecet, kámfor, sósborszesz, denaturált szesz, jódtinktúra, keserűs, szódapor, kékkő, kénvirág, pokolvarlapi, kólíka-fű, vérfű, cintória, torma, kövirózsa, hársfakéreg, sárgaborsó, búzakorpa, kukoricaliszt). A szeszes italok *belsőleg* való használatát egyenesen elítélte. Nem alkalmazott undorító, tisztátalan anyagot (pókháló, sár, ürülék), kivéve a saját vizeletet az említett esetben. Biztosan fel nem ismert, nem gyógyuló vagy már súlyosabb esetben a beteget mindig orvoshoz utasította. Tevékenységéért köszönetnél egyebet soha nem fogadott el.

Édesapám csak saját háziállatait gyógyította, de tanácsot szívesen adott másoknak is. A babonásokat kigúnyolta. Két fő gyógynövénye volt, a csűrkert sarkában növő fagyükerüfű és a havasi kaszálókön található fehérszászpa gyökere. Kutyát, macskát nem túrt meg a háznál, mert fölöslegeseznek és élősködők, betegségek terjesztőinek tudta. Az állatbetegségek legfőbb megelőzőinek a megfelelő istállót, a tisztaságot, a jó takarmányozást és a kíméletes igázást tartotta. Ünnepnap állatot soha be nem fogott; sátoros ünnepeken (karácsony, húsvét, pünkösd, búcsú napja) az állatoknak a legjobb *kódot* adta, *érezzék ők es, hogy ünnep van*. Az állatokat nem szabad venni, mert azoknak nincs eszük, jó szóból többet értenek — mondogatta. Ha nem jól járnak, az ember a hibás, mert nem jól tanította, szoktatta őket. Őkrökkel, majd igázott *svájcer* tehennel gazdálkodott, és azok a faluban talán a legjobbak voltak.